

emcdda.europa.eu

Taikinys – narkotikai

Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro trumpas pranešimas

ISSN 1725-8510

Kato vartojimas Europoje. Poveikis Europos politikai

Kato lapai auginami Afrikos Kyšulio aukštumose, Pietų Arabijoje ir Rytų Afrikos pakrantėje. Kai kuriose Etiopijos, Kenijos, Somalio ir Jemeno vietovėse kato lapai dėl savo švelnaus stimuliuojamojo poveikio kramtomi šimtmečius ir daugeliui žmonių jie yra įprasta socialinio gyvenimo dalis. Tradiciškai katą dažniausiai vartojo vyrai, rinkdavęsi j bendruomenių susibūrimus, kur būdavo atliekamas tam tikras kato vartojimo ritualas. Maždaug per valandą kato vartotojas patiria fiziologinį susijaudinimą ir euforiją. Paskui po šių jausmų jis tampa tylesnis, labiau susikaupia ir po truputį nurimsta. Tačiau kartu kato vartotoją gali apimti ir nerimas, dirglumas bei melancholija. Su kultūriniu gyvenimu susijusi kato vartojimo tradicija

atsirado greta kato auginimo regionų, įkvėpdama kūrėjų meninę raišką architektūros, amatų, poezijos ir dainų kūrybos srityse. Nuo XIX a. pabaigos dėl nuoseklios transporto infrastruktūros plėtros kato vartotojų rinka augo. Vėliau prasidėjusi didžiulė migracija iš Afrikos Kyšulio siejama su kato vartojimo paplitimu kaimyninėse šalyse, Europoje ir kitose pasaulio šalyse. Šiuolaikinėje kato vartojimo kultūroje paprastai teikiama mažiau reikšmės įvairiems formalumams ir gali būti daugiau piktnaudžiuojama kaip narkotine medžiaga. Tai galėjo lemti nykstantys kultūriniai apsauginiai veiksniai, kurie anksčiau padėjo reguliuoti kato vartojimą. Pasaulio mastu tikslus nuolatinių kato vartotojų skaičius nenustatytas,

tačiau, apytikrais skaičiavimais, jų yra iki 20 mln.

Migrantų iš Užsachario Afrikos bendruomenėse vartoti katą yra įprasta ir dažnai tam neteikiama daug reikšmės. Turime užtikrinti, kad su šiomis bendruomenėmis dirbantys žmonės mokėtų atpažinti bet kokius neigiamus padarinius, kurių gali atsirasti vartojant šią medžiagą, ir į juos reaguoti.

**Dr. João Goulão,
EMCDDA valdybos
pirmininkas**

Apibrėžimas

Katu vadinami jauni ir trapūs kato augalo (lot. *Catha edulis*) lapai bei ūgliai. Katas vadinamas įvairiai: „qat“ (Jemene), „jad“ arba „chad“ (Etiopijoje, Somalyje), „miraa“ (Kenijoje), „marungi“ (Ugandoje, Ruandoje). Minkšti kato lapai ir trapūs stiebeliai susukami į ryšulėlius, kramtant jie laikomi už žandų.

Trumpa pagrindinių klausimų apžvalga

1. Kato augalas turi stimuliuojamųjų medžiagų, kurių poveikis panašus į amfetamino poveikį. Šios grynos medžiagos tarptautiniu mastu yra kontroliuojamos, tačiau kato lapams tarptautinė kontrolė netaikoma.
2. Europoje katas kontroliuojamas tik kai kuriose šalyse. Dėl to yra ir teisėtai, ir neteisėtai susikūrusių gabenimo tinklų. Nors duomenų apie tarptautinę prekybą, vartojimą ir konfiskavimą nedaug, pagal juos galima daryti išvadą, kad ES kato rinka auga.
3. Katą daugiausia vartoja pirmosios kartos imigrantai iš Užsachario Afrikos; duomenų apie vartojimo paplitimą kitose bendruomenėse nėra daug. Informacijos apie kato vartojimo paplitimą, įpročius ir padarinius taip pat turima nedaug.
4. Migrantų grupės nesutaria su kato vartojimu susijusiais klausimais. Kai kurios jų tvirtina, kad kato vartojimas skatina kultūrinę sanglaudą, o kitos prieštarauja remdamosi religiniais ir socialiniais argumentais. Šiuo metu trūksta mokslinių tyrimų duomenų apie socialinius ir ekonominius kato vartojimo padarinius.
5. Per pastaruosius tris dešimtmečius katą auginančiose Afrikos Kyšulio šalyse šis augalas tapo labai svarbiu užimtumo ir pajamų šaltiniu.

1. Kato farmakologija

Tarp kato lapuose esančių psichoaktyviųjų medžiagų yra katinono (aminopropiofenono), katinino (norpseudoefedrina) ir norefedrina, tačiau visos sudedamosios dalys iš esmės dar neištirtos. Savo chemine struktūra, biocheminiu poveikiu ir poveikiu elgsenai katinonas primena amfetaminą, nors katinono poveikis beveik perpus silpnesnis. Paprastai per 3–6 valandas sukramtoma 100–300 g kato lapų. Katinono kiekis gali skirtis, t. y. 100 g šviežių lapų jo yra 30–200 mg; kramtant lapus šios medžiagos išgaunama iki 90 proc. Tai atitinka mažą arba vidutinę amfetamino dozę, tačiau lėtas ir daug pastangų reikalaujantis rijimas riboja bendrą dozę ir didžiausią katinono kiekį plazmoje. Kadangi katinonas yra labai nepatvarus ir nuskynus lapus per 72 valandas suyra, pageidaujama kramtyti šviežius kato lapus. Katinonas ir katinas bei kai kurie sintetiniu būdu iš jų pagaminti dariniai (pvz., metkatinonas) yra kontroliuojamos medžiagos pagal 1971 m. Tarptautinę psichotropinių medžiagų konvenciją, tačiau kato lapams tarptautinė kontrolė netaikoma. Keletą kartų buvo bandoma įvesti šio augalo lapų kontrolę, tačiau išsamioje apžvalgoje, kurią neseniai atliko Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) Narkomanijos ekspertų komitetas, padaryta išvada, kad norint tai daryti reikia daugiau duomenų.

2. Teisinė padėtis ir kato prekyba Europoje

Remiantis naujausiais turimais duomenimis, kato, kaip neteisėto narkotiko, kontrolė įvesta 15 ES valstybių narių ir Norvegijoje (žr. žemėlapij). Nyderlanduose ir Jungtinėje Karalystėje, priešingai, taikoma valstybės nesikišimo į ekonomiką politika ir leidžiama importuoti ir vartoti katą kaip augalinį produktą bei juo prekiauti. JK piktnaudžiavimo narkotikais patariamoji taryba ir Nyderlandų ekspertai neseniai rekomendavo išlaikyti teisinį *status quo*. Kitose 10 valstybių narių kato statusas nekontroliuojamas.

Nėra patikimos informacijos nei apie kato importą į ES, nei apie kato prekybą

Europoje. Pagrindiniai įvežimo punktai yra Londone, per kurį įvežama maždaug 300 t kato per metus (daugiausia iš Kenijos ir Etiopijos), ir Amsterdame. Per pastaruosius penkerius metus kai kuriose šalyse kato konfiskavimo atvejų beveik padvigubėjo. Pavyzdžiui, Vokietijoje ir Švedijoje vien 2008 m. konfiskuota atitinkamai 30 ir 11 t kato, o Norvegijoje 2007 m. konfiskuotos 8 t šio narkotiko. Vis didesni kato kiekiai sulaikomi keliuose, jungiančiuose Nyderlandus ir Skandinavijos šalis. Be to, į Šiaurės Ameriką gabenamos kato siuntos sulaikomos oro uostuose, o tai rodo, kad ES yra tranzitinė vieta gabenant šią medžiagą į kitas tam paskirtas vietas.

3. Kato vartojimas Europoje

Europos Sąjungoje katą daugiausia vartoja tik imigrantai iš Afrikos Kyšulio šalių. Šio augalo lapų kartais galima įsigyti populiarijėjančiose interneto parduotuvėse, kuriose parduodami „žoliniai narkotikai“, tačiau kato vartojimo paplitimas už migrantų bendruomenių ribų labai nedidelis. Kato vartojimo tyrimų yra atlikta Danijoje, Vokietijoje, Ispanijoje, Italijoje, Švedijoje, Jungtinėje Karalystėje ir Norvegijoje; daugiausia duomenų pateikta apie kato vartojimą JK somaliečių ir jemeniečių bendruomenėse. Europoje atlikti tyrimai nesuteikia tvirto pagrindo paplitimui įvertinti, bet gali padėti nustatyti vartojimo būdus. Paprastai tyrimais nustatomas palyginti didelis dabartinis vartojimo lygis (34–67 proc.) ir faktas, kad kasdien šį narkotiką vartoja beveik 10 proc. žmonių, iš jų daugelis atitinka nemažai priklausomybės kriterijų. Šioje srityje tebėra didelių žinių spragų. Be to, mažai žinoma apie socialinius vartojimo padarinius ir poveikį sveikatai. Pastebėti keli kato „keliavimo“ požymiai. Pavyzdžiui, Londone katą vartoja somaliečiai iš Skandinavijos ir turistai iš Artimųjų Rytų.

Remiantis tyrimų duomenimis, taip pat matomas atsirandantis kartų atotrūkis kato vartojimo būdų atžvilgiu. Daugumos reguliariai katą vartojančių žmonių įpročiai susiformavo prieš atvykstant į Europą. Antrosios kartos imigrantams kato vartojimas ne toks būdingas. Tai svarbus veiksnys svarstant paplitimo galimybę

ateityje, kuriai gali turėti įtakos pirmosios kartos imigrantų iš katą vartojančių šalių skaičius.

© Mara Truog

Kato lapai

Nyderlanduose ir Jungtinėje Karalystėje, kur prekyba katų teisėta, šis narkotikas paprastai vartojamas specialiose kavinėse (angl. *mafrish cafes*), veikiančiose kaip socialiniai centrai, kur siūloma užkandžių ir maisto, galimybė žiūrėti televiziją ir vartoti katą. Šiose kavinėse suteikiama galimybė keistis informacija, sužinoti naujienas iš kilmės šalių ir užsiimti kita bendruomenių veikla. Bendruomenių centrai arba privatūs butai taip pat gali būti kato vartotojų susibūrimo vietos. Kato galima nusipirkti vaisių ir daržovių parduotuvėse, būtiniausių prekių parduotuvėse ir net spaudos kioskuose. O Švedijoje, priešingai, katą prekiaujama panašiai kaip ir kitais narkotikais, t. y. netoli nuo viešų vietų, pavyzdžiui, automobilių stovėjimo aikštelėse. Žiemą išnuomojami privatūs namai, kur renkama kramtyti kato, o vasarą kato vartotojai buriasi viešuosiuose parkuose. Kultūriniai kato vartojimo ypatumai turi įtakos teisėtavokos palaikymui. Dėl to kai kuriose šalyse, kuriose griežtai užtikrinamas teisės aktų vykdymas, susiklostė įtempti migrantų bendruomenių ir policijos santykiai.

4. Kato vartojimo poveikis sveikatai

Su kato vartojimu siejama daugelis somatinių ir psichikos sutrikimų. Tačiau moksliniai tyrimai kato vartojimo srityje pradėti dar visai neseniai ir šiuo klausimu tėra nedaug svarbios informacijos. Apskritai saikingas kato vartojimas

nelaikomas kenksmingu. Sunkus šalutinis poveikis, pavyzdžiui, kato sukelta psichozės būseną, dažniausiai siejamas su pernelyg dideliu vartojimu. Vis dar nedaug žinoma apie galimą priklausomybę nuo kato: nors apskritai galima manyti, kad išsivysčiusi priklausomybė nuo šio narkotiko būna gana nedidelė, palyginti su priklausomybe nuo kai kurių kitų psichoaktyviųjų medžiagų, dalis vartotojų iš tiesų patiria didelį potraukį, panašiai kaip ir turintys priklausomybės nuo stimuliuojamųjų medžiagų problemų. Daugėja įrodymų, kad vartojant katą gali paūmėti esami psichikos sveikatos sutrikimai; katas taip pat gali sukelti psichozės būseną ir padidinti agresyvaus elgesio riziką, ypač agresyviai elgtis linkusiems asmenims. Nustatyta, kad chroniškas kato vartojimas susijęs su rimtomis sveikatos problemomis. Tačiau dažnai būna sunku nustatyti santykinį paties narkotiko poveikį, atsižvelgiant į kitus rizikos veiksnius, kurie taip pat gali būti susiję, pavyzdžiui, rūkymą, nefinkamą mitybą ar produktų, kuriuose yra pesticidų likučių, vartojimą. Neigiami

somatiniai sutrikimai, susiję su kato vartojimu, yra šie: gleivinės problemos, hipertenzija, širdies ir kraujagyslių komplikacijos, dvylikapirštės žarnos opos, seksualinės funkcijos sutrikimai ir toksinis poveikis kepenims, be to, katą vartojančios moterys gimdo mažesnio svorio kūdikius. Vis dėlto, remiantis turimais duomenimis, negalima daryti galutinių išvadų dėl priežastinio ryšio. Taip pat diskusijos dėl galimų vaistų vartojimo nėra išsamiai išnagrinėtos. Žinoma tik tai, kad sveikatos priežiūros specialistai, kurie gydo migrantų bendruomenių narius, dažnai nedaug težino apie sveikatos problemas, kurios gali būti susijusios su šio narkotiko vartojimu.

5. Diskusijos apie katą Europoje

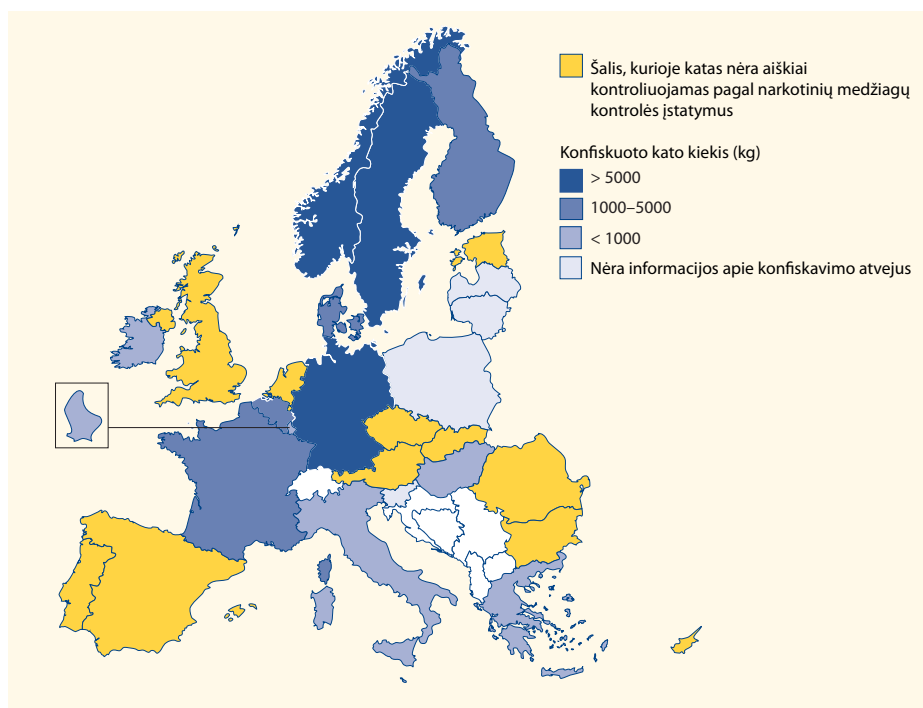
Nuo kolonijų laikų europiečiai manė, kad kato vartojimas daro neigiamą poveikį sveikatai ir darbo našumui. Narkotikui pasirodžius Europos šalyse, dar didesnį rūpestį kėlė tai, kad visuomenė, sekdamą migrantų grupių pavyzdžiu, gali pradėti

vartoti katą. Migrantų bendruomenės Europoje nesutaria kato vartojimo klausimu: daugelis jį laiko savo kultūros paveldo dalimi, o kiti nepritaria kato vartojimui dėl religinių priežasčių. Nors islamo mokslininkai kato vartojimo klausimu nuosaikais požiūriu laikėsi šimtmečiais, islamo fundamentalizmo banga kai kuriose minties mokyklose jau įskiepijo nepakantumą šio narkotiko vartojimui. NVO aktyvistai taip pat rengia protestus prieš kato vartojimą ir teigia, kad vyrams būdingi kato vartojimo įpročiai lemia įvairias socialines problemas. Šiuo klausimu sudėtinga atlikti įvertinimą ir apskaičiavimus. Mokslo požiūriu ir šiuo metu turimais duomenimis, neaišku, kiek pašliję santykiai šeimoje, didelis nedarbas, menkas išsilavinimo lygis ir atskirtis yra susiję su kato vartojimu ir kiek šias problemas lemia socialiai remtinų ir pažeidžiamų migrantų bendruomenių struktūrinis pažeidžiamumas.

6. Ekonomikos pakilimas ir pokyčiai kato auginimo regionuose

Pastaraisiais metais Etiopijos, Kenijos ir Jemeno kato auginimo pastebėjo itin didelę vidaus ir eksporto rinkos plėtrą. Apskaičiuota, kad 2003–2004 m. kato eksporto pajamos sudarė apie 15 proc. visų Etiopijos eksporto pajamų (kurios 1990–2004 m. siekė maždaug 413 mln. USD), taigi katas – antroji svarbiausia eksporto prekė. Šalyse, kuriose driekiasi kato auginimo regionai, gamyba, gabenimas, perdirkimas ir pardavimas yra pagrindiniai užimtumo šaltiniai. Šiuo metu katas pradamas augini neįprastose Etiopijos, Kenijos, Pietų Afrikos, Sudano ir Ugandos vietovėse. Priešingai nei kavos, medvilnės ir kakavos kainos, kato kainos keitėsi nedaug ir užtikrino ūkininkams pragyvenimo šaltinį. Turint omenyje kato atsparumą sausras ir nedidelį darbo jėgos poreikį, valstiečiams paranku auginti šį augalą. Katą auginančiose šalyse padidinus šios prekinės kultūros eksportą padarytas rimtas poveikis aplinkai ir imta nerimauti dėl maisto saugumo. Neseniai pasiūlytos kato paklausos mažinimo programos, tačiau kol kas jos dar nėra plačiai įgyvendintos.

Teisinis kato statusas ES valstybėse narėse ir Norvegijoje; konfiskavimo atvejų skaičius (jei žinoma)

Pastaba. Vengrija nekontroliuoja kato, tačiau turi duomenų apie konfiskavimo atvejus, nes kontroliuoja katinoną. Šaltinis: Griffiths et al., 2010, „Etnofarmakologijos leidinys“ (angl. „Journal of Ethnopharmacology“) (atnaujintas įtraukiant naujausius turimus duomenis).

Taikinys – narkotikai – tai Lisabonoje įsikūrusio Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro (EMCDDA) leidžiamų trumpų pranešimų serija. Šie pranešimai skelbiami reguliariai 23 oficialiosiomis Europos Sąjungos kalbomis, taip pat norvegų ir turkų kalbomis. Originalo kalba – anglų. Kopijuoti ir daiginti bet kurį pranešimą leidžiama, nurodžius šaltinį.

Norėdami tapti nemokamos prenumeratos abonentu, nurodykite savo poreikius elektroniniu paštu: publications@emcdda.europa.eu

Cais do Sodré, 1249-289 Lisabona, Portugalija
Tel. +351 211210200 • Faks. +351 218131711
info@emcdda.europa.eu • www.emcdda.europa.eu

Išvados ir politikos gairės

1. Dėl didelės apimties, veikliųjų medžiagų nepastovumo ir vartojimo metodo Europoje katas neatitinka daugumos narkotikų vartotojų „poreikių“. Todėl galimybė, kad šiuo narkotiku bus prekiaujama platesnėje narkotikų rinkoje, yra nedidelė.
2. Atrodo, kad Europos kato rinka auga, tačiau duomenys nėra išsamūs, todėl būtina pagerinti stebėseną. Išsamesni duomenys suteiktų informacijos apie tai, kaip spręsti, pavyzdžiui, tarptautinės prekybos klausimą, kartu vengiant nusikaltimų iš anksto priskirti socialinėms grupėms, kurios ir taip yra pažeidžiamos. Tai taip pat padėtų mums geriau suprasti, kaip reikėtų reaguoti į narkotikų vartojimą migrantų bendruomenėse.
3. Europoje katas pirmiausia vartojamas migrantų bendruomenėse. Šias bendruomenes būtina geriau informuoti apie galimą kato poveikį sveikatai, socialinius ir teisinius padarinius.
4. Vartojant katą gali atsirasti sveikatos ir socialinių problemų. Europos sveikatos priežiūros specialistai ir socialiniai darbuotojai turi gebėti nustatyti kato daromą žalą ir taikyti strategijas, kuriomis apsaugotų pažeidžiamų vartotojų grupes.
5. Katą auginančiose šalyse ekonominė šio augalo reikšmė padidėjo iš dalies dėl augančio jo eksporto į Europos Sąjungą. Šiose šalyse reikia koordinuoti plėtros ir narkotinių medžiagų kontrolės politiką, suvokiant galimą Europos kontrolės priemonių poveikį.
6. Atrodo, kad Europoje vis daugėja kato vartotojų, vis dėlto problemos mastas ir pobūdis menkai suprantamas. Todėl reikia atlikti mokslinius tyrimus, kad būtų galima geriau įvertinti narkotikų rinką, naujus vartojimo būdus, galimų socialinių ir ekonominių padarinių mastą ir poveikį sveikatai.

Pagrindiniai šaltiniai

Anderson, D., Beckerleg, S., Hailu, D., Klein, A., *The Khat Controversy: Stimulating the Debate on Drugs*, Bergas, Oksfordas, 2007.

Feyissa, A. M., Kelly, J. P., A review of the neuropharmacological properties of khat, *Progress in Neuro-Pharmacology and Biological Psychiatry* 32, 2008, p. 1147–1166.

Griffiths, P., Lopez, D., Sedefov, R., et al., Khat use and monitoring drug use in Europe: The current situation and issues for the future, *Journal of Ethnopharmacology*, 2010, 132 tomas, 3 leidimas, p. 578–583.

Klein, A., Khat in the Neighbourhood – Local Government Responses to Khat Use in a London Community, *Substance Use and Misuse*, 2008, 43 tomas, p. 819–831.

Pennings, E. J. M., Opperhuizen, A., van Amsterdam, J. G. C., Risk assessment of khat use in the Netherlands. A review based on adverse health effects, prevalence, criminal involvement and public order, *Regulatory Toxicology and Pharmacology* 52, 2008, p. 199–207.

Warfa, N., Klein, A., Bhui, K., Leavey, G., Craig, T., Stansfeld, S., Khat use and mental illness: a critical review, *Social Science and Medicine* 65, 2007, p. 309–318.

Informacija žiniatinklyje

Jungtinės Karalystės vidaus reikalų ministerija (2005). Piktnaudžiavimo narkotikais patariamoji taryba. Prieiga per internetą:
<http://www.homeoffice.gov.uk/publications/drugs/acmdl/khat-report-2005/>

Europos mokslo fondas (2009). Konferencijų interneto svetainė. Prieiga per internetą:
<http://www.esf.org/activities/esf-conferences/details/2009/confdetail274.html?conf=274&year=2009>

JTVP, Integruoto augimo politikos tarptautinis centras (angl. „International Policy Center for Inclusive Growth“, IPC-IG) (2007). „Should Khat be banned? The Developmental Impact.“ Prieiga per internetą:
<http://www.ipc-undp.org/pub/IPCOnePager40.pdf>

Pasaulio bankas (2007). „Towards Qat Demand Reduction.“ Prieiga per internetą:
http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2007/06/26/000090341_20070626112355/Rendered/PDF/397380YE.pdf

PSO (2006). Narkomanijos ekspertų komitetas. Prieiga per internetą:
http://www.who.int/medicines/areas/quality_safety/4.4KhatCritReview.pdf

Leidinių biuras

OFICIALUS LEIDĖJAS: Europos Sąjungos leidinių biuras
© Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras, 2011
DIREKTORIUS: Wolfgang Götz
AUTORIAI: Michael Odenwald, Axel Klein, Nasir Warfa
REDAKTORĖ: Marie-Christine Ashby
GRAFINIS APIPAVIDALINIMAS: Dutton Merryfield Ltd, Jungtinė Karalystė
Printed in Luxembourg